Jan Bauer

ROŽMBERKOVÉ - PRVNÍ PO KRÁLI

Dramatické osudy pánů z Růže

Edice Český ČAS

Jan Bauer

ROŽMBERKOVÉ – PRVNÍ PO KRÁLI

Dramatické osudy pánů z Růže

Nakladatelství ČAS

Edice Český ČAS

Jan Bauer

ROŽMBERKOVÉ – PRVNÍ PO KRÁLI

Dramatické osudy pánů z Růže

Copyright © Jan Bauer, 2014

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2014
Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2014

© Nakladatelství ČAS, 2014

ISBN 978-80-7475-063-2

Pozvání do kraje

Přijměte, prosím, pozvání do dávné minulosti kraje, který nás okouzluje svou malebností, zachovalostí a krásou své přírody a také mnohostí historických památek. Pojďte s námi do jižních Čech! Vydáme se do končin, které rozděluje stříbrná stužka Vltavy a kterým dodnes vévodí symbol pětilisté růže. Zatímco v Českém Krumlově, Rožmberku a Třeboni je to růže červená, v Jindřichově Hradci zlatá. Budeme si vyprávět o Vítkovcích, o tom, jak přišli sem, do jižních Čech, a zanechali v tomto kraji svou nesmazatelnou stopu. Ponoříme se do hlubin minulého času, kdy se tu objevil dvořan druhého českého krále Vladislava jménem Vítek, ovládl zdejší končiny a rozdělil je mezi své syny, aby je dále vzdělávali, měnili hluboké hvozdy na pole a pastviny a na místě močálů zakládali rybníky. Dodnes se můžeme setkávat s jejich dílem, ať budeme s úžasem procházet českokrumlovským či třeboňským zámkem, ať se budeme kochat renesanční nádherou Kratochvíle u Netolic, malým střípkem Itálie přeneseným na český jih, ať budeme obdivovat romantické ruiny Helfenburku nebo Landštejna, či se zasníme na hrázi Rožmberka či Hejtmana nebo se nadýchneme historie na prachatickém náměstí. To všechno a ještě mnohem víc nám tu zanechaly rody honosící se erbem pětilisté růže.

Co o této pyšné šlechtě víme? Jistě, leccos bychom vykutali ze své paměti, z četby i někdejších hodin dějepisu. Vždyť kdo by neznal ctižádostivého milence královny Kunhuty Záviše z Falkenštejna? Kdo by neslyšel o nešťastné Perchtě z Rožmberka, která prý dodnes za měsíčních nocí v bílém šatě prochází sály a komnatami zámků svého dávno vymřelého rodu? Kdo by v koutku duše neobdivoval renesančního frejíře a veselého kumpána pana Voka? Jenže jací doopravdy tito lidé byli? Nestavíme náhodou své znalosti na pouhých pověstech? Jak to přišlo, že páni z Růže zmizeli v propadlišti dějin, ačkoliv byli nejmocnějším a také nejbohatším českým rodem, který by si právem mohl říci o korunu královskou? A zrazovali sami české krále, nebo jim vždy stáli věrně po boku jako například mladý Jindřich II. z Rožmberka, jenž padl hrdinnou smrti ve službách slepého krále Jana Lucemburského u Kresčaku?

Pojďme si nyní povídat, jak tomu ve skutečnosti bylo, pojďme rozprávět o historii Rožmberků a pánů z Hradce. Byť si leckdy budeme muset i trochu zaspekulovat, protože staré listiny a kroniky nedochovaly vše, co bychom rádi věděli a zdi hradů, zámků a starobylých měst už nepromluví. Budeme při tom procházet tou divukrásnou, jakoby zasněnou krajinou jižních Čech, kterou básník Ladislav Stehlík oprávněně nazval „zemí zamyšlenou“.

Praotec Vítek a dělení růží

Nedaleko přehradní hráze lipenského jezera směrem k nepříliš vzdáleným rakouským hranicím, v nadmořské výšce 1032 metrů, nalezneme ruiny nejvýše položeného českého hradu, zvaného Vítkův hrádek nebo také Vítkův kámen. Z nevelkého sídla se do dnešních dnů dochovala především mohutná obytná věž o rozměrech 14 krát 17,5 metru, která z Vítkova hrádků činí, jak připomíná kastellolog Tomáš Durdík, „typickou ukázku hradu donjonového typu". Jeho název nás pak neomylně přivádí k Vítkovcům, rozrodu, z něhož povstali všechny rody s erbem pětilisté růže. Podle legend právě toto, v klínu lesů tak romanticky položené sídlo představuje jejich kolébku. Anežka Svobodová, za kterýmžto jménem se skrývá již zesnulý historik Milan Švankmajer, tvrdí ve své knize Petr Vok:

„...Právě zde ... musíme hledat prapůvodní sídlo Vítkovců – Vítkův hrádek... Nevíme ani, kdy tento hrad ... vznikl. Jeho počátky upadly v běhu věků zcela v zapomenutí. Mnohé však napovídá již jeho název. V jižních Čechách jsou pouze dvě místa, v jejichž původním raně-středověkém názvu se objevuje jméno Witig – Vítek. Je to jednak Třeboň (Witigenawe – Vítkův luh – odtud německé Wittingau), a jednak toto dnes již zapomenuté sídlo, které má pěkný český název – Vítkův hrádek (ve středověkých listinách Witigauzn). Jeho

vznik spadá snad do doby počátků českého státu. Spolu s tím, jak se v 11. a 12. století konsolidovala situace v českém státě a Vítkovci (ovládající rozsáhlé oblasti jižních Čech) se objevují mezi prvními rádci pražského knížete, posouvá se jejich zájem blíže ke středu Čech. Vítkův hrádek ztrácí svůj význam a stává se postupně jednou z mnoha tvrzí, jimiž Vítkovci chránili své území…“

Nemá cenu zastírat, že se autor předcházejících řádku mýlí a omlouvá ho snad jen to, že jeho hlavní odbornou oblastí byly dějiny Ruska. Označení Vítkova hrádku či Vítkova kamene jako kolébky Vítkovců má však letité kořeny, které vyhovovaly romantickým představám 19. století, jak o tom svědčí román Vítek (v německém orignále Witiko) slavného rakouského spisovatele Adalberta Stiftera, rodáka z Horní Plané. Začtěme se do řádků, v nichž líčí založení tohoto hradu praotcem rodu Vítkem:

„Zrána stanoveného dne vykročil z Frymburka průvod a stoupal vysokým lesem. Za ním se táhlo mnoho lidí a mnoho jiných blížilo se ke Svatému Tomáši ze všech stran. Vítkova družina, dospěvši ke studni, spatřila, že je les kolem dokola vykácen. Na zeleném trávníku byl postaven oltář. Stála tam i řada lavic a stolů, sbitých z prken.

Farář z Plané sloužil. Po bohoslužbě požehnal a vysvětil místo, kde měl stát hrad. Poté se chopiv lopaty, kterou mu podali, v místě, kde měly být kopány základy pro hradní zdi, vyrýpl ze země kus drnu. Po něm popadl lopatu Lubomír, Rovno, Výhon z Prachatic a Dět z Větřné. Naposled i Vítek…“

Ve skutečnosti se všechno odehrálo poněkud jinak. Vítkův hrádek nad osadou Svatý Tomáš nezbudoval praotec rodu Vítek, ale pravděpodobně až někdy po roce 1250 jeden z jeho potomků Vítek z Načeradce nebo také z Krumlova. Jak podotýká historička Dobroslava Menclová, postavením tohoto hradu chtěli Vítkovci „… zajis-

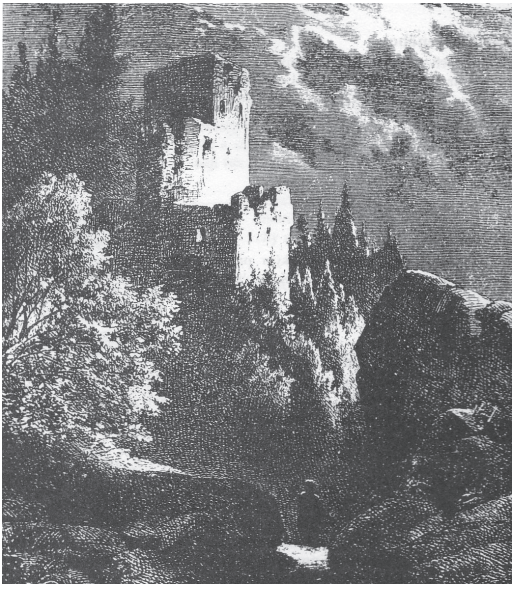

Romantické zobrazení ruin Vítkova hrádku

tit bezpečné spojení se svými lenními statky v Horních Rakousích a vytvořit správní středisko nových vesnic, zakládaných od konce 13. století na obou stranách hranic. Zde tedy nešlo o panské sídlo, ale o obydlí vilica či Pflegera, hospodářského správce panských vesnic a statků."

Jmenovitě je však Vítkův hrádek či Vítkův kámen zmiňován teprve v roce 1347 po smrti Petra I. z Rožmberka. V dotyčné zprávě se píše, že tento Rožmberk „in Witigesteyn", přesněji řečeno ve vesnici Svatý Tomáš v podhradí, „založil kostel ke cti Těla Kristova".

Ale kde máme hledat skutečného praotce rodu, respektive přesněji rozrodu, tedy Vítka? Za ním se musíme vydat do neklidné doby přemyslovských knížat. „Časně středověký velmož, součást elity

Čechů, závislý na vůli knížete a propůjčených beneficiích, se měnil v dědičnou pozemkovou šlechtu," píše o proměnách oné knížecí doby historik Josef Žemlička. „Nejprve se to zdařilo těm, kteří se po generace pohybovali v blízkosti knížat, rotovali v úřadech, byli tvůrci dvorské politiky, závisely na nich osudy Přemyslovců." Takovýmto příslušníkem zemské elity byl i Vítek, jehož známe s přídomkem – z Prčice. V roce 1169 je vůbec poprvé zmiňován v listinných pramenech jako stolník, truksas druhého z korunovaných českých králů Vladislava I. (jako knížete Vladislava II.).

Tento Přemyslovec usedl na knížecí stolec v roce 1140. O sedm let později vyrazil Vladislav po boku francouzského krále Ludvíka VI., římského krále Konráda III. a dalších křesťanských panovníků a velmožů na druhou křížovou výpravu do Svaté země. České knížectví zatím svěřil do správy svému bratrovi Děpoltovi I. Výprava však pro různé obtíže do Palestiny vůbec nedorazila. Vladislav II. se na zpáteční cestě setkal v Konstantinopoli s byzantským císařem Manuelem I. a v Kyjevské Rusi navázal přátelské styky s tamním knížetem Izjaslavem II. Mstislavičem. Vladislavovy nepřítomnosti v zemi zatím využil druhorozený syn bývalého knížete Soběslava I. Soběslav II., který žil v cizině. Ve snaze zmocnit se trůnu vpadl v létě 1147 do Čech, ale Děpolt I. ho u Zdic zajal a uvěznil na hradě Přimda.

Po smrti Konráda III. v roce 1152 byl novým římským králem zvolen Fridrich I. Barbarossa. Už tři roky nato vyrazil do Říma, kde byl korunován na císaře. Severoitalský Milán se však proti novému císaři postavil a Barbarossa hledal spojence, který by mu pomohl město pokořit. V červnu 1156 se ve Würzburgu obrátil s žádostí o podporu na českého knížete Vladislava II. a slíbil mu za to královský titul. Dva roky na to, 11. ledna 1158, byl na říšském sněmu

v Řezně Vladislav II. jako druhý český vládce skutečně prohlášen králem. Poté osobně se svým vojskem doprovázel císaře na tažení proti Milánu. Češi se mimořádně vyznamenali a v boji prý vynikl chrabrostí především jejich panovník. Jak je zaznamenáno v Letopise tzv. kanovníka vyšehradského, „Vladislav, král český, skvoucí se ve svém odění, útočí se svým vojskem na první šik Milánských, probodl veskrz kopím samotného jejich vůdce a praporečníka Dacia, ten proboden tam padl... Od hodiny večerní až do ranního svítání trvá bitva. Milánští poraženi couvají za hradby, když jich bylo mnoho zabito a zajato..."

První obléhání Milána v roce 1158 sice skončilo smírem, ale 8. září Barbarossa opět vlastnoručně korunoval Vladislava na krále. Český panovník přitom v rámci Svaté říše římské zaujal co do postavení hned druhé místo za císařem. Češi se zúčastnili i dalších dvou tažení Fridricha Barbarossy proti Milánu, a to v letech 1161 a 1162. Při třetím tažení byl Milán konečně dobyt a následně pobořen. Král Vladislav se odtud vrátil ověnčen slávou a s podílem na kořisti ve výši 1.000 hřiven stříbra a zlata. Navíc mu císař udělil i nový erb. Místo dosavadní černé plaménkové orlice na stříbrném poli získal stříbrného lva ve skoku na červeném poli. Dalšího polepšení tohoto erbu, tedy zdvojení lvího ocasu, jak ho známe ze současného státního znaku, dosáhl zřejmě až Vladislavův syn Přemysl Otakar I.

Italské tažení je spojeno s několika pověstmi o chrabrých činech českých bojovníků, kteří si zde vysloužili svůj šlechtický erb. Podle jedné z nich Milánští na ústupu strhli všechny mosty přes širokou řeku Addu a Češi nevěděli, jak by se v pořádku i se svými koňmi a zbraněmi dostali na druhý břeh. Už se zdálo, že tažení předčasně skončí, ale dva odvážní mladíci z českého vojska, a to Odolen ze Střížovic a Bernart ze Soběslavi, vyjeli hledat brod. Nakonec se

Vítek z Prčice, ilustrace ke Stifterově románu Vítek

oba rychle pustili do divokých vln, které s nimi zmítaly, až se chvíli zdálo, že jistojistě utonou. Leč štěstí jim přálo, najednou jejich koně pocítili pod kopyty pevnou zem a brzy nato oba úspěšně vyjeli na protilehlý břeh. Odtud pak zavolali na ostatní ze svého tábora a hned se celé české vojsko pustilo do vody v místech, kam jim Odolen ukazoval. Král Vladislav I. pak oba mladíky pasoval na rytíře, bohatě je obdaroval a udělil jim za jejich čin erby. Odolen měl právo nosit na stříbrném poli klikatý modrý pruh značící řeku, který pak používali jeho potomci Pětipeští z Chýš. Bernart dostal erb se zlatým kaprem, upomínající na to, že si ve vodě řeky Addy počínal

jako kapr. Tento znak pak měli Hodějovští z Hodějova na památku statečného činu svého předka.

Jiná pověst praví, že české vojsko převedli přes řeku tři bratři, kteří pak za odměnu dostali erb se třemi kapry. Tento znak po nich zdědili Bechyňové z Lažan a Žejdlicové ze Šenfeldu. Jenže zatímco Bechyňové mívali kapry červené, Žejdlicové zase zlaté.

Také při samotném dobývání Milána čeští bojovníci mimořádně vynikli. Jako první se po žebříku až na vrchol městských hradeb vyšplhal rytíř z hradu Poděbrady a král Vladislav II. mu za to udělil erb se zlatým žebříkem na modrém poli. Když později za vlády Přemysla Otakara II. museli potomci tohoto rytíře opustit své statky v Polabí, vystavěli si nový hrad v jižních Čechách zvaný Choustník a podle něho si říkali pánové z Choustníka.

Jedním z prvních, kdo při jednom z výpadů pronikli do města Milána, byl prý rytíř Ješek z Pardubic. Srdnatě projížděl na koni ulicemi a žádný z Vlachů ho nedokázal zastavit. Každého, kdo se mu postavil, svým mečem srazil. I nabral si ve městě mnoho drahocenné kořisti, ale to už na něj jeho druhové volali, že král nařídil ustoupit. Jenže Ješek se nechtěl pobraných věcí vzdát, a vracel se proto pomaleji než ostatní. Milánští už stahovali mříž v městské bráně a český rytíř se chtěl na poslední chvíli ještě protáhnout ven z města. Bylo však už pozdě. Těžká mříž se skřípěním spadla těsně za ním a rozpůlila jeho koně. Ješkovi nezbylo než hodit ranec s kořistí na záda a vrátit se do ležení v dešti milánských šípů pěšky. Když to spatřil král Vladislav II., udělil mu na památku této události erb, na němž je vyobrazena polovina koně. Od té doby používali tento erb páni z Pardubic.

Je možné, že se tažení proti Milánu ve službách krále Vladislava I. zúčastnil i Vítek, praotec rozrodu Vítkovců. Nemáme o tom sice žádný bezprostřední důkaz, nicméně právě na válečném tažení se

mohl dostat do královy blízkosti a vysloužit si jeho přízeň. Dvorská funkce truksase čili stolníka totiž už v té době neznamenala, že dotyčný snad pouze přisluhoval králi u stolu. Z někdejších služebníků se stávali skuteční vykonavatelé panovnické moci, výkonní královští úředníci. Odměnou jim byl majetkový zisk a sociální vzestup.

O tom, že Vítek nebyl jen pouhým služebníkem a měl zřejmě zkušenosti z válečného tažení proti Milánu, svědčí i skutečnost, že ho král Vladislav I. v letech 1172 až 1173 podvakrát pověřil diplomatickým jednáním s císařem Fridrichem I. Barbarossou. Vždyť jedině na výpravě do severní Itálie se Vítek mohl s císařem seznámit a zřejmě si získat jeho důvěru. Jak jinak si máme vysvětlit, že byl pro tuto diplomatickou misi ze všech dvořanů vybrán právě on?

Jednání to nepochybně byla velmi choulostivá, protože český král se tehdy dopustil osudného politického omylu a nyní se snažil zažehnat jeho následky. V roce 1172 se totiž Vladislav bez předchozí konzultace s císařem vzdal trůnu ve prospěch svého syna Bedřicha, čímž porušil stařešinský řád, podle nějž se měl českým vládcem stát nejstarší žijící Přemyslovec, a také právo českých velmožů na volbu panovníka.

Následky na sebe nedaly dlouho čekat. Už v září 1173 byl Bedřich na říšském sněmu v Hermsdorfu sesazen Fridrichem Barbarossou, který zároveň přikázal, aby byl z vězení na hradě Přimda propuštěn už dříve zmíněný Přemyslovec Soběslav II. a uveden na knížecí stolec jako právoplatný vládce. Vítka se kupodivu tato změna panovníka příliš nedotkla. Třebaže se o něm vědělo, že podporoval Vladislavova syna Bedřicha, za panování Soběslava II. si udržel dvorský úřad stolníka a dokonce byl jmenován kastelánem v Kladsku, tedy knížecím správcem zdejšího kraje. Sesazený kníže Bedřich se v té době zdržoval na císařském dvoře. Vždyť co kdyby se císaři ještě hodil?

Ta chvíle opravdu přišla. V roce 1178 projevil Fridrich Barbarossa nespokojenost se slabou vládou Soběslava II., přezdívaného „kníže sedláků“, a udělil Čechy v léno právě Bedřichovi. Ovšem zbytek nechal na něm s tím, že si knížectví vlastními silami dobude zpět. Bedřich tedy vytáhl do války a přidávali se k němu jeho věrní včetně Vítka. V první bitvě, která se odehrála 23. ledna 1179 u Loděnic nedaleko Berouna, zvítězil Soběslav II. a zahnal Bedřicha na útěk. O čtyři dny později však došlo na dohled z Pražského hradu na opačném břehu Vltavy v místech, kde je dnes ulice Na bojišti, ke druhé bitvě. Tentokrát Bedřicha podpořil dosavadní Soběslavův spojenec, znojemský údělný kníže Konrád Ota, a výsledek byl zcela opačný. Pokud jde o Vítka, v první bitvě sice padl do zajetí, ale po vítězství u Prahy se šťastně dostal na svobodu. Nyní se Bedřich se stal znovu knížetem a poražený Soběslav II. musel uprchnout do ciziny, kde o rok později zemřel.

Jenže Bedřich byl panovníkem slabým a dosti neoblíbeným. Slavný dějepisec František Palacký o něm výstižně napsal: „Dělal se hrdým a tvrdým, moci v sobě nemaje.“ Bedřichovo nejisté postavení se projevilo hned koncem ledna 1179, kdy došlo k volbě nového pražského biskupa. Místo knížete tehdy vystoupila jeho manželka kněžna Alžběta, dcera uherského krále Gejzy II., a přes odpor českého duchovenstva prosadila na biskupský stolec svého kaplana Valentina. Mezi zemskými předáky to tehdy vyvolalo značnou nevoli.

V létě 1182 už vypukla otevřená vzpoura proti Bedřichově vládě. Kníže musel opustit Čechy a znovu hledat útočiště na císařském dvoře. Na jeho místo byl zvolen znojemský údělný kníže Konrád Ota. Do českých poměrů tehdy velmi brutálně zasáhl císař Fridrich Barbarossa. Nemohl totiž připustit, aby jím dosazený vládce byl vyhnán ze země. Proto od Českého knížectví odtrhl Moravu, kterou

podřídil přímo sobě, a zřídil v ní markrabství, do jehož čela postavil Konráda Otu. V samotných Čechách pak potvrdil jako knížete vypuzeného Bedřicha.

Vítek v krizové situaci opět zachoval Bedřichovi věrnost. Potvrzuje to skutečnost, že v letech 1184 a 1185 máme ve spojení s jeho jménem poprvé doložen predikát „z Prčice". Není však zcela jasné, zda zdejší tvrz a s ní spojenou osadu kníže Vítkovi daroval, nebo zda se jednalo o Vítkovo dědictví po předcích.

Z půdorysu Prčice je patrné, že v té době touto osadou procházela obchodní stezka spojující Prahu a jižní Čechy. První zdejší tvrz (postupně byly zbudovány tři na různých místech a nakonec zámek) byla podle výsledků dosavadních archeologických průzkumů postavena spolu s románským kostelem sv. Vavřince na terénním ostrohu, v nejvyšším místě Prčic. Vlastní tvrz se nacházela na konci tohoto ostrohu, západně od kostela. Předpokládá se, že nejméně ve spodní části byla postavena z kamene, kdežto vrchní patro bylo roubené. Z tvrze vedl přímý vchod do patra kostelní věže, která nepochybně měla i obranný charakter. Někteří historikové předpokládají, že ji dal zbudovat právě Vítek z Prčice, a to ještě před rokem 1179.

V roce 1184 povstal proti knížeti Bedřichovi jeden z jeho početných přemyslovských příbuzných Václav II. Bedřich ho porazil jen s pomocí vojska rakouského vévody Leopolda Babenberského, kterému za to přenechal část Vitorazska na jižním pomezí Čech. Ve stejném roce přichází na český jih také Vítek z Prčice, který se stává kastelánem na zeměpanském hradě Práchni nedaleko Horažďovic, tedy jakýmsi zástupcem knížete pro jižní Čechy. V této souvislosti dostal od knížete Bedřicha za své věrné služby rozsáhlou oblast zdejších, v té době nepříliš osídlených pomezních hvozdů. Právě tento velkorysý dar založil pozemkové bohatství rozrodu Vít-

kovců. Zároveň s ním získal kontrolu nad šumavskými obchodními stezkami, po nichž hlubokými pralesy putovala do Čech alpská sůl.

Podle jedné z odvážných hypotéz by Vítkovci měli být potomky Slavníkovců a své erbovní znamení pětilisté růže by převzali od druhého pražského biskupa, sv. Vojtěcha Slavníkovce. O jeho otci Slavníkovi, který zemřel v roce 981, Kosmas ve své Kronice české mj. píše: „Sídlem tohoto znamenitého knížete byla Libice, ležící v místě, kde řeka Cidlina tratí své jméno, ústíc do volnějšího toku Labe. Knížectví jeho mělo tyto hranice: na západ proti Čechám potok Surinu a hrad, ležící na hoře, jež slove Oseka, při řece Mži. Rovněž na jižní straně proti Rakousům tyto pomezní hrady: Chýnov, Dúdleby a Netolice až doprostřed hvozdu…“ Autoři této hypotézy soudí, že když Slavníkovci ovládali oblast jižních Čech, mohl být Vítek z Prčice jejich potomkem.

Ve skutečnosti však knížeti Slavníkovi ani jeho synům nepatřilo v jižních Čechách žádné hradiště, a to proto, že Chýnov, Doudleby či Netolice v jejich době ještě nestály. Kosmas jen uváděl jména přemyslovských hradišť, které v časech, kdy psal svou kroniku, strážily důležité zemské stezky vedoucí z Podunají do nitra Čech. Sám Vítek dokonce přišel do jihočeské oblasti, jak už jsem uvedl, až v roce 1184.

Rok poté poslal kníže Bedřich na Znojemsko svého nevlastního bratra Přemysla Otakara I. se silným vojskem, „rozhněván na Konráda Moravského jednak pro starou křivdu, že se pokusil před třemi roky vyhnati ho z království, jednak pro zcizení Moravy“. Na podzim pak znovu vpadli na Moravu Bedřich společně s Přemyslem. V jejich vojsku byl jistě i věrný Vítek z Prčice. V krvavé bitvě u Loděnic (což je jistě zvláštní shoda jmen míst, kde došlo ke dvěma významným rodinným bitvám) mezi Moravským Krumlovem a Po-

hořelicemi se 10. prosince utkali s vojskem Konráda Oty. V patrně jediné bitvě mezi Čechy a Moravany v historii byli Moravané poraženi a na bojišti tehdy zůstaly čtyři tisíce mrtvých.

V roce 1186, jak píše letopisec a opat milevského kláštera Jarloch, „Konrád trápením zmoudřel a vida, že nemůže klást odpor vévodovi Bedřichovi a Čechům, prostřednictvím dobrých lidí přišel k němu do Knína a stali se dobrými přáteli". Ve Starém Kníně u Dobříše uznal Konrád Ota Bedřichovu vládu za příslib nástupnictví. Bedřich tak znovu připojil Moravu k Čechám a zrušil její přímou závislost na Svaté říši římské. Markrabství však zůstalo zachováno.

V následujícím roce Fridrich Barbarossa opět zasáhl do českých poměrů, když Bedřichova bratrance, pražského biskupa Jindřicha Břetislava, učinil zlatou bulou říšským knížetem, a vyňal ho tak z podřízenosti českému knížeti. Přes toto další ponížení zachoval Bedřich císaři věrnost a hodlal se po jeho boku zúčastnit třetí křížové výpravy. V průběhu příprav však 25. března 1189 zemřel. Po něm se na knížecím stolci vystřídali Konrád Ota, Václav II., Přemysl Otakar I. a nakonec další z „povedené přemyslovské rodinky", pražský biskup Jindřich Břetislav. Přemysl Otakar I. se pak sice do čela země vrátil, ale toho se už praotec Vítek z Prčice nedočkal a zemřel neznámo kterého dne v roce 1194.

Ještě před svou smrtí rozdělil svůj rozsáhlý jihočeský majetek mezi své potomky. Podle pověsti, která je zaznamenána na rozměrných obrazech na zámcích v Jindřichově Hradci, Třeboni a Českém Krumlově (jde o romantické kopie olejomalby z poloviny 16. století) získal nejstarší Vítkův syn Jindřich hrad Hradec, po něm nazvaný Jindřichův, a znak se zlatou pětilistou růží na modrém poli, druhorozený Vilém obdržel Landštejn a Třeboň a stříbrnou růži na červeném poli, třetí Smil dostal Stráž nad Nežárkou a Bystřici a modrou

Vítek z Prčice rozděluje jižní Čechy mezi své syny, kopie známého obrazu ze 16. století, kterou uvidíte hned na několika jihočeských zámcích

růži ve zlatém poli, čtvrtý Vok, Vítkův nejmilejší syn, obdržel Krumlov a Rožmberk a zdědil i otcův erb – červenou růži na stříbrném poli. A konečně pátý syn Sezima byl sice levoboček, ale i na něho Vítek pamatoval. Předal mu hrad a město Ústí, po něm nazvané Sezimovo, a do erbu dal tentokrát černou růži, snad se tou barvou otec kál za hřích mimomanželské lásky, na stříbrném, podle některých tvrzení dokonce zlatém poli. Tak všichni bratři dostali každý svůj díl jihočeského panství a nadále i po Vítkově smrti žili svorně a spokojeně vedle sebe v bratrské lásce.

Takto koncem 16. století zaznamenal pověst o dělení růží rožmberský knihovník a kronikář Václav Březan. Ve skutečnosti rozdělil Vítek z Prčice své panství mezi své čtyři syny a následně na ně navazující čtyři rody následovně: Jindřich byl zakladatelem rodu pánů

z Hradce, kteří měli ve znaku zlatou růži v modrém poli. Vítek starší byl zakladatelem rodu pánů z Krumlova, kteří měli zřejmě ve znaku zelenou růži na stříbrném poli. Nevíme to však jistě, protože tento rod vymřel už v roce 1302. Vítek mladší byl předkem Rožmberků, kteří měli červenou růži ve stříbrném poli a po vymření pánů z Krumlova zdědili jejich panství. Konečně Vítek nejmladší, řečený též z Klokot, byl předkem pánů z Landštejna, kteří užívali stříbrnou růži v červeném poli. Pokud jde o pány ze Stráže a rod Sezimů z Ústí, jedná se pravděpodobně o odštěpené větve rodu pánů z Hradce.

Samozřejmě nám připadá velmi podivné, že hned tři synové se jmenovali stejně podle otce, tedy Vítek, ale nikde nemáme doloženo, že se jednalo pouze o syny. Někteří mohli být Vítkovými synovci nebo s ním byli spřízněni jinak. V tomto ohledu zůstáváme ve sféře nejasností a hypotéz. Dost možná si jméno Vítek sami později zvolili, aby navenek prokázali sounáležitost se svým rodem a pojistili si právo na rozsáhlou pozemkovou držbu, která byla i tehdy, kdy si jednotlivé šlechtické rody teprve začínaly parcelovat především okrajové části Čech a Moravy, zcela mimořádná.

Historik (a také básník) Zdeněk Kalista ve svém vypravování o Třeboni, jež se měla v budoucnu stát jedním z nejvýznamnějších sídel pánů z Růže, píše: „Severní okraj velikého hraničního hvozdu… ležel dosti daleko od vodnaté roviny střední Lužnice. Kosmova kronika uvádí jako pomezný hrad proti jihočeskému pralesu Chýnov na Táborsku, na pokraji vrchovinného pásma zvedajícího se na východ od severního ohbí Lužnice. V pásmu tohoto hradu a něco nad ním nacházíme prvotní zboží nejsilnější větve mohutného pokolení Vítkovců… Patřil jim tu Načeradec, Chvalov, Březí, Veletín a Miskov, v blízkosti pozdějšího Tábora drželi Sepekov, Radetice, Zbyšice, Popovice, Podboří, Zálší, Držkrajov, Božetice, Hodušín, Vlksice, Vrati-

šov, Mlčkov, Bečov, Soběnov, Rašovice, Hosetín, Hodětín, Chyšku, Krychov a Podolí. V první čtvrti 13. století je však pojednou nalézáme sesunuty hluboko odtud na jih, ve středu veliké roviny táhnoucí se od Novohradských vrchů až za dnešní Soběslav... Tento rychlý posun do nitra hraničného pralesa bezděčně vyvolává dojem, že Vítkovci se hleděli dostat v dosud více méně nepřístupné pralesní oblasti co nejdále, aby mohli prohlásit svým majetkem co největší újezd v tomto kraji. Čím dále proniknou po houštinaté a bařinné půdě, tím větší kus v dosud nerozmezeném hvozdu jim bude patřit!“

Tajemství hradů pětilisté růže

Ale kde se vlastně vzala pětilistá růže v erbu Vítkovců? Historik a archivář Václav Rameš zaznamenává pověst o tom, jak jedním ze šumavských průsmyků procházelo cestou na jih vojsko. Rytíř jménem Vítek si povšiml kvítku plané růže, kvetoucí mezi dvěma balvany. Protože se mu zalíbil, utrhl ho a pro štěstí zastrčil do pochvy své dýky. Když se pak po dlouhém čase s vojskem vracel zpět, ke svému úžasu spatřil, že v místech, kde ho kdysi uviděl, jsou všechny balvany porostlé planými růžemi, které do dálky září svou červenou barvou. Vítek tím byl natolik okouzlen, že vlastnoručně ozdobil svůj štít siluetou červené pětilisté růže a od té doby používal toto znamení jako svůj erb.

Potud tedy pověst, která je spíše jen krásnou pohádkou, byť bychom ji mohli situovat do dob tažení krále Vladislava proti Milánu. Vždyť, jak už víme, právě tehdy získávaly staré české rody své erby, respektive je od této slavné kapitoly našich dějin odvozovaly. Dost možná by se to mohlo týkat i Vítka z Prčice, praotce Vítkovců. Ale to je zase jenom naše spekulace. Co se týče rodového erbu, vůbec poprvé je pětilistá růže doložená v roce 1220 na pečeti třetího z údajných synů Vítka z Prčice, Vítka mladšího z Blankenbergu. Pokud jde o jejich barvy, spolehlivě je doložena červená růže na erbu

Rožmberků, snad barvou shodná s původní růží Vítka z Prčice, zlatá na modrém poli pánů z Hradce a stříbrná na červeném poli pánů z Landštejna. Úvahy o ostatních erbovních barvách jsou zase jen nepříliš podložené spekulace. Například zelená růže na stříbrném poli pánů z Krumlova má své zdůvodnění v praporci města Český Krumlov, na němž je bílý a zelený pruh.

Povězme si nyní raději něco o Vítkových synech, mezi něž rozdělil své jihočeské panství. Nejstarší z nich se jmenoval Jindřich a otec mu prý odkázal Hradec, později nazývaný podle svého vlastníka Jindřichův. Jenže historie ukazuje, že tak jednoduché to zase nebylo.

Na skalisku chráněném z jedné strany řekou Nežárkou, z druhé pak močálem, později zatopeným rybníkem Vajgarem, stávalo snad už ve 12. století přemyslovské správní hradiště a později královský hrad. Ale ten se někdy před rokem 1220 dostal do rukou rodu Vítkovců, konkrétně právě Vítkova syna Jindřicha. Víme to proto, že je takto datována latinská listina, v níž je tento Jindřich zmiňován jako „Henricus de Novo Castro“, tedy Jindřich z Nového hrádku, respektive, abychom byli přesní – z Nového tábora. Pozdější dokumenty hovoří o „Nova domus“, z čehož pak vzniklo německé pojmenování Jindřichova Hradce – Neuhaus.

Proč se však tehdy Hradci říkalo právě Nový hrad, o tom se můžeme jen dohadovat. Snad proto, že vyrostl na základech přemyslovského hradiště, možná i z toho důvodu, že Vítkovec Jindřich původní vodní hrad, rozlohou spíše hrádek, výrazně přebudoval, stal se tedy „novým hradem“. Co víc, zbudoval hrad z kamene, čímž se, jak připomíná Dobroslava Menclová, „zjevně přihlásil do soutěže s českým královským dvorem“. Nejstarší částí hradu je mohutná válcová věž s přilehlým gotickým palácem s kaplí sv. Ducha. Původ-

ní dispozice byla však překryta rozsáhlou renesanční přestavbou, při níž byla zbořena další věž, zvaná Hranatka, což napovídá o její čtverhranné podobě.

„Vnitřní hrad byl… původně uzavřen do trojúhelníku, obehnaného doslova neprůstřelnou zdí. Byla totiž tlustá více než dva metry," píše spisovatelka a jindřichohradecká rodačka Jiřina Doležalová. „Trojúhelník směřoval špičkou k jihozápadu a byl střežen třemi věžemi. Vstupní cestu hlídala dodnes stojící válcová věž (nikdo z Jindřichohradečanů jí neřekne jinak než hladomorna, i když nikdy nebyla určena k tomuto „lidumilnému" účelu). Východní cíp, obrácený k rybníku Vajgaru, pak zajišťovala Hranatka. Dolní špice trojúhelníku měla jako strážce bosovanou (tedy zbudovanou z hrubého neotesaného kamene) věž Černou…"

Jindřich I. z Hradce byl dvořanem krále Přemysla Otakara I. a poté i jeho syna a nástupce Václava I. Po své smrti byl pohřben v cisterciáckém klášteře ve Velehradě. Jindřichův syn Vítek I. z Hradce se v roce 1248 patrně zúčastnil vzpoury patnáctiletého Přemysla Otakara II. proti jeho otci Václavovi I. Historikové to sice nevědí s určitostí, nasvědčuje tomu však jedna významná okolnost. Mladý Přemysl Otakar, původně předurčený k dráze duchovního, převzal po předčasně zesnulém starším bratrovi Vladislavovi funkci moravského markraběte – a právě Vítek zastával úřad purkrabího na přemyslovském hradě v Olomouci, tehdy nejdůležitějším centru Moravy. Byl tedy pro budoucího panovníka velmi blízkou osobou, možná i důvěrným a spolehlivým přítelem. Když pak Přemysl usedl na královský trůn, stal se Vítek z Hradce jedním z předních dvořanů a býval pověřován důležitými diplomatickými úkoly. Například v roce 1254 dojednával mír mezi českým a uherským králem a nedlouho poté se po Přemyslově boku zúčastnil jeho první

křížové výpravy do Prus. Stejně jako Vítek se na královském dvoře objevil i jeho syn Oldřich z Hradce, jehož manželka Marie pocházela z rakouského hraběcího rodu z Hardeggu, a zastával výnosný úřad podkomořího.

„Z uvedeného plyne," dodává historik Jiří Kuthan, „že páni z Hradce patřili ve 13. století k nejpřednějším velmožským rodům v zemi... Svou velikostí a složitou dispozicí patřil hrad v Jindřichově Hradci nepochybně k největším panským sídlům zbudovaným v českých zemích ve 13. století. V prostoru před hradem vzniklo vzápětí město. Už v roce 1255 se připomíná hradeckých rychtář, kameník Jindřich..."

Ale pojďme se podívat, jak to bylo s dalšími syny praotce Vítka, tedy se třemi dalšími Vítky, a s nimi spojovanými hrady. Nejstarší z nich měl být zakladatelem rodu pánů z Krumlova. Ohledně založení tohoto hradu se traduje zajímavá pověst, s níž bych vás nyní rád seznámil. Na skále nad zákruty Vltavy, kde se vypíná českokrumlovský zámek, mívali prý své sídlo loupežníci. V hlubokém hvozdu číhali u zemské stezky do Rakous na osamělé poutníky, na kupecké karavany, ba troufali si i na menší výpravy šlechticů. Přepadené obrali takřka o všechno, a aby snad nezůstali svědci jejich lupičských kousků, okradené buď podřízli a hodili do Vltavy, nebo pověsili na nejbližší dub.

Jednou tudy na koni uháněl posel s listinou od samotného českého knížete pro urozeného pana Vítka. Lapkové si sice mohli všimnout poslova honosného oděvu, jenže takové maličkosti je nezajímaly. Než vůbec stačil vytasit meč, seskákali před něj lotříci ze stromů, strhli ho z koně, zbili, svlékli donaha a na provaze pak za krk vytahovali na nejbližší větev. Posel přitom stále svíral v ruce pergamen opatřený knížecí pečetí, škemral o život a vyhrožoval po-

mstou pana Vítka. Nebylo mu to však nic platné. Za chvíli se nahý a bezduchý houpal na nejbližším stromě. Lupiči se hned začali dělit o jeho kabátec, nohavice, škorně, měšec s penězi i pěkně zdobený meč. Jen s dopisem knížete panu Vítkovi si jaksi nevěděli rady, protože ho nedokázali vykroutit z ruky mrtvého – a samozřejmě ani neuměli číst. A tak kohosi z nich napadlo vyvést panu Vítkovi pěkně drzý kousek a doručit mu list i s uťatou poslovou rukou.

Jak si usmysleli, tak udělali. Převlékli se do lepších šatů, aby na nich hned každý nepoznal jejich lotrovské řemeslo, vsedli na koně a uháněli k Šumavě k hradu Vítkův hrádek, který byl tehdy sídlem pana Vítka. Než se hradní stráž nadála, s ďábelským chechtotem vhodili do brány onu uťatou ruku i s listem od knížete a zase zmizeli.

Jakmile se o jejich činu dozvěděl pan Vítek, strašně se rozzuřil, okamžitě dal shromáždit všechny své zbrojnoše a pustil se do pronásledování loupežnické roty. Tentokrát měli lotříci smůlu. Vítkovi muži je do jednoho pochytali a všechny je pověsili na stromy tak, jako oni dříve věšeli své oběti. A aby snad někoho nenapadlo loupežníky napodobit, dal pán z Růže vystavět na skále, kde měli své sídlo, pevný hrad. Když si pak v podhradí vybudovali řemeslníci a kramáři městečko, začali říkat té nejdelší ulici, kde kdysi na stromech visela těla těch pochytaných lotrů, Latrán nebo také Latron. To proto, že latinské slovo latro znamená lotr nebo prostě česky lump.

Ve skutečnosti nejstarší hrad Vítkovců, kteří si začali říkat páni z Krumlova, vyrostl zřejmě na skalnatém ostrohu v místech, kde dodnes stojí známá válcová zámecká věž, udivující svou mohutností. Však se také této části zámku dodnes říká Hrádek. Nezaložil ho však ani Vítek z Prčice, ani jeho druhý syn Vítek starší, ba ani syn Vítka staršího Záviš, který v letech zastával v letech 1234 až 1237, za pa-

Pohled na Jindřichův Hradec ze 16. století

nování krále Václava I., úřad královského podkomořího. Teprve syn tohoto Záviše, jenž byl opět pokřtěn tradičním rodovým jménem Vítek, dal někdy kolem roku 1250 zbudovat nevelký hrad jménem Krumlov. O tři roky později je totiž jako vůbec první uveden s přídomkem „de Chrumbenowe“, tedy Vítek z Krumlova. Do té doby se psával podle Sepekova nebo Načeradce, což svědčí o tom, že původní sídla budoucích pánů z Krumlova musíme hledat na Táborsku. Se stejným přídomkem se krátce nato objevuje i jméno Vítkova mladšího bratra Budivoje, s nímž se v této knize ještě setkáme jako s otcem proslulého Záviše z Falkenštejna. Mimochodem i Budivoj několikrát změnil svůj predikát. V letech 1264 až 1265 se psával „ze Skalice“, o tři roky později „ze Sepekova“, a teprve od roku 1272, tedy patrně po smrti staršího bratra Vítka, „z Krumlova“.

Název hradu Krumlov nejspíše vznikl z německého pojmenování osady ležící pod ním v meandru Vltavy. Protože tato osada byla zbudována na křivé či zakřivené louce svírané řekou, říkalo se jí Krumben ouwe, Krumme Aue – Krumlov. Jiné domněnky spojují název Krumlov se slovanským pojmem „kreml“ nebo či dokonce „krugmluvi“, tedy kruh mluvící, tedy kruhová svatyně, dějiště pohanských rituálních slavností. Ale vzhledem k tomu, že tato oblast byla v těch dávných dobách porostlá hustými hvozdy s medvědy a vlky, a proto jen velmi řídce osídlená lidmi, je krajně nepravděpodobné, že by si právě tady staří Slované zřídili svatyni.

Původní krumlovský hrad, jak můžeme soudit podle Hrádku s okrouhlou věží, nebyl příliš velký. Teprve další vladaři s erbem pětilisté růže mu měli dát nynější rozlehlost a výstavnost. Hrad byl zbudován ve výhodné strategické poloze. A to nejen pro takřka nedobytnou polohu na skále nad řekou. Právě pod ním překračovala brodem Vltavu důležitá zemská stezka vedoucí od Netolic na Vyšší Brod a dále na Zwettl a Linec. Už proto můžeme oprávněně předpokládat, že Vítkovci tady nepostavili svůj hrad náhodou, ale také proto, aby při přechodu přes Vltavu vybírali od kupců mýtné. Co na tom, že mýtné měli obstarávat královi úředníci?

Zdá se, že se ona pověst o loupežnících, kterou jsme si vyprávěli úvodem, zase tolik nelišila od skutečnosti. Pravda, páni z Krumlova asi cestující obchodníky nevěšeli na okolní stromy, nicméně kdo jim nezaplatil, skončil možná načas v hradním žaláři. A že tady bylo živo, o tom svědčí zmínka o Krumlově ve veršované skladbě Frauendienst štýrského šlechtice a zároveň proslulého básníka Ulricha z Liechtensteina, pocházející ze 13. století. Autor v ní líčí svou rytířskou pouť, kterou podnikl ve službách jisté krásné paní převlečen za krále Artuše od Středozemního moře až za Alpy. A právě pod

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Rožmberkové - První po králi.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.